

Rozvíjanie metafory dvojitej aktualizácie v texte

Daniela Tkáčová, Filozofická fakulta PU, tkacova.daniela@gmail.com

Kľúčové slová: konceptuálna metafora, metaforický model, dvojitá aktualizácia, kohézia, koherencia

Key words: conceptual metaphor, metaphorical model, double actualization, cohesion, coherence

Jednou zo základných vlastností konceptuálnej metafory je jej schopnosť rozvíjať sa v texte. Na základe tohto pozorovania môžeme usúdiť, že sa text z pohľadu lingvistického bádania zmenil na objekt a predmet. Fenomenálny jazykový jav, akým je text, pri rôznorodosti prístupov jeho bádania bude stále vnímaný ako „vedome organizovaný výsledok tvorivého jazykového procesu“ (Galperin, 2008, s. 3). Pre akýkoľvek publicistický text sú charakteristické kategórie koherencie (spája sa s plánom obsahu textu) a kohézie (s plánom vyjadrenia obsahu textu), ktorých dosiahnutie v texte je spojené rôznymi spôsobmi a prostriedkami. V článku sa naša pozornosť sústreďuje na prostriedky dosiahnutia súdržnosti medzi titulkom a samotným textom článku prostredníctvom rozvíjania metaforického titulku v texte.

Pre každý článok je charakteristická „... propaganda tých alebo iných ideí, emocionálny vplyv na občanov krajiny a nabádanie ich k politickým aktivitám, vypracovanie spoločenského konsenzusu, prijatie i odôvodnenie sociálno-politických riešení v podmienkach mnohorakosti názorov v spoločnosti“ (Čudinov, 2003, s. 138). Cieľavedomé riadenie recipienta sa uskutočňuje aj za pomoci metafor.

Inšpirujúc sa závermi A. P. Čudinova týkajúcich sa typov metaforických modelov, sme sa v texte pokúsili rozanalyzovať metaforické titulky dvojitej aktualizácie, v ktorých sa realizujú dvojité metafory, metafora pochádzajúca zo sféry - zdroja a taktiež z rôznych sfér – zdrojov.

V článku Anatolija Saluckého „Internet – новая волна“ (*Internet – nová vlna*) (LG, №16 (6366), 18.4.2012) prevládajú metafory, ktoré sa vzťahujú k sfére - zdroja „Svet internetu“. Autor hodnotí obsah blogov v inkriminovanom období, ktoré boli nasýtené negatívne hodnotiacou lexikou zameranou proti Putinovi. Stotožňuje obraz užívateľov internetu s nasledujúcou charakteristikou: „Смельчаки, матом кривилие верховную власть, предпочитали скрываться за никами, ... Кто может поручиться, что Internet-ругатели - это наёмная публика, загрязняющая Сеть ...“ (*Odvážlivci, ktorí vulgárnym spôsobom kryli vládu, prednostne sa ukrývali za nikým, ... Kto môže garantovať, že internetoví grobiáni nie sú prenájatí obecenstvom, ktoré nám znečisťuje sieť*). Nová vlna je prezentovaná „антипутинской пропагандой, которая идёт из-за рубежа (*antiputinovskou propagandou, ktorá prichádza zo zahraničia*). Zdroj „Svet internetu“ autor hodnotí v protiklade s „форумом Литературной газеты“ (*fórum Literárnych novín*), ktorý vníma ako „островки свободы слова и мнения“ (*ostrovčeky slobody slova a názoru*). Naopak, internet vníma „всеобщей трибуной для выражения различных взглядов“ (*celospoločenskou tribúnou na vyjadrenie rozličných názorov*), alebo internet sa mení na „гайд-парк различных взглядов“ (*gajd-park rôznych názorov*). Podľa nášho názoru, takéto zastúpenie metafor so záporným významom zo sféry – zdroja „Svet internetu“ umocňuje nedôveryhodnosť obrazu internetu a súčasne nedôveryhodnosť obrazu Putina. V článku je metafora „Internet – новая волна“ (*Internet – nová vlna*) rozptýlená po celom texte, to znamená, že vystupuje ako spájací prostriedok jeho častí, čím zabezpečuje celistvosť

vnímania textu. Metafora sa nachádza na silných pozíciách textu, v prvom odseku „В период предвыборной кампании Internet полностью раскрыл своё лицо ...“ (V období predvolebnej kampane internet úplne odhalil svoju tvár) a v poslednej, záverečnej časti odseku „И думаю, ещё не мало предстоит нам увидеть в ближайшее время мер по части очищения России от скверны, в том числе коррупционной“ (A myslím si, že v najbližšom období môžete očakávať ešte nie málo opatrení v oblasti očisty Ruska od škvrny, hlavne tej korupčnej). Takto sme spriehľadnili, ako v texte fungujú metafory prameniace z istej sféry–zdroja totožnej s metaforou titulku článku.

Skúmanie javu metaforických titulkov dvojitej aktualizácie nás presvedčilo, že dominantným v texte môže byť nielen model, ktorý sa vzťahuje k sfére – zdroja metafory titulku, ale ešte aj metafory z iných sfér – zdrojov. Príkladom tohto faktu je článok „Космическая мысль России“ (Vesmírna myseľ Ruska) (LG, №1(6365), 12.4.2012) autoriek A. Gačevoj a S. Semjonovoj. V článku sa aktualizujú modely-zdroje „Rusko“, „Vesmír“, „Človek“ a „Láska“. Tieto sa prelínajú a navzájom dopĺňajú. Modelujú pohyb Ruska smerom k vesmíru: „Мы будем человечеством крылатым“ (Budeme slobodným ľudstvom) (I. Filipčenko); „Мы - зодчие земель, планет декораторы“ (Sme staviteľmi krajín, sme demokratmi planét) (V. Majakovský); „Царём над жизнью нам селить просторы иных миров, иных планет“ (V úlohe vládcu nad životom dokážeme osídľovať priestranstvá iných svetov, iných planét) (V. Brjusov). Zatiaľ je cesta k osvojeniu vesmíru ďaleká, pretože sme „в стадии топора и колеса“ (v štádiu sekery a kolesa). Téma článku je predurčená už v prvej vete: „Русь, Русь <> Что пророчит сей необъятный простор?“ (Rus, Rus <> Čo prorokuje celý tento nedohľadný priestor) (z Mŕtvych duší Gogoľa). Táto téma sa rozvíja v texte prostredníctvom dominantných antropomorfných metafor, v ktorých Rusko vystupuje ako „živá podstata“ postavená na metaforickom modeli ľudského tela. Rusko je metaforicky „тело земли“ (telo zeme), ktoré má svoju „мысль“ (myseľ), ktorá obsahuje „семена поистине универсальных идей“ (semená skutočne univerzálnych názorov) a jeho rozum je „великой геологической, быть может, космической силой“ (je veľkou geologickou, možno aj kozmickou silou). Model „Rusko“ sa spája aj s prírodnými metaforami a metaforicky sa modeluje ako „наше земное пространство“ (naše pozemské priestranstvo), „космическое пространство“ (kozmicke priestranstvo), „небесное пространство“ (nebeské priestranstvo). Metafory späté s modelom-zdrojom „človek“ vykresľujú neblahú situáciu, v ktorej sa človek nachádza a súčasne je zodpovedný za „ныне бездушные, холодно и как бы печально на нас смотрящие звездные миры“ (súčasné bezstarostné, chladné a ako keby smutne na nás pozerajúce hviezdne svety). Napätosť situácie v Rusku sa podáva cez opis neba „Открылась бездна, звезд полна. Звездам числа нет, бездне - дна“ (Otvorila sa priepasť plná hviezd. Hviezdy sú nespočítateľné, priepasť je bez dna) (M.V Lomonosov), ako súčasť vesmíru, ktorý prislúcha prírodnej metafore. Ostrosť a bôľ súčasnej situácie sú postavené v protiklade k modelu-zdroja „Láska“, ktorá metaforicky tvorí „основу космического жизнечувствия“ (základ kozmickeho vnímania sveta). „Любовь – как сопричастность всему в бытии, способность вместить и меньшую тварь земли, и светила небесные, и человека“; „она идёт рука об руку с верой в созидательный смысл бытия и в человека как орудие этого смысла. Человек здесь не выкидыш, не „пятое колесо в телеге“ под названием жизнь ... но возлюбленное дитя мира ...“ (Láska ako spriaznenosť so všetkým v živote, schopná pomestiť aj menšiu bytosť Zeme, aj nebeské telesá, aj človeka; kráča ruka v ruke s vierou v tvorivý zmysel existencie a v človeka, ako nástroja tohto zmyslu. Človek tu nie je určený na vyhodenie, nie je „piate koleso u voza“ pod názvom život ... ale obľúbené dieťa sveta). K stotožneniu sa s vesmírnou filozofiou sa vyjadril Andrej Platonov podľa ktorého: „Невозможное – невеста человечества и к невозможному летят наши души“ (Nemožné je nevesta ľudstva a k nemožnému letia naše duše). Takým spôsobom fungujú v texte metafory prameniace

z viacerých modelov-zdrojov a jedna z metafor titulku dvojitej aktualizácie. Je potrebné zdôrazniť, že cieľom štyroch modelov-zdrojov v texte je uvedenie si ľudskej podstaty a sily človekom, jeho miesta na Zemi, ktorá je súčasťou megakomplexu - vesmíru. Cieľavedomé modelovanie obsahu textu pomocou metafor vedie k zámernému smerovaniu recipienta k dosiahnutiu kognitívneho cieľa.

Fungovanie jedného alebo dvoch modelov v texte sa realizuje prevažne v krátkych textoch. Čím je článok dlhší, tým hrozí väčšie riziko „zablúdenia“ v rôznych typoch modelov a je, napokon aj ťažšie určiť (ak sa vôbec dá), ktoré z nich sú dominantné. Dominantnosť jedného alebo dvoch modelov je typická pre objemovo kratšie články.

Analýza, ktorou sme poukázali na spôsob rastu metaforických novinových titulkov v textoch, nás presvedčila, že dosiahnutie súdržnosti textu v článkoch publicistického štýlu metaforickými titulkami sa uskutočňuje prostredníctvom rastu metaforických modelov v texte.

Po analýze publicistických textov sme zistili, že pre novinový text sú typické nasledovné varianty rozvíjania metaforických modelov:

1. v texte prevládajú metafory, ktoré sa vzťahujú na tú istú sféru – zdroj, aký je v metaforickom titulku článku,
2. v texte prevládajú metafory, ktoré sa vzťahujú k tým istým sféram – zdrojom, ako aj metafory titulku, alebo ešte aj metafory z inej sféry – zdroja,
3. v texte prevládajú metafory, ktoré sa vzťahujú na sféru – zdroj, ktorý je odlišný od sféry – zdroja metafor titulku,
4. v texte sa používajú rôzne metafory, ale ani jeden model nie je vnímaný ako hlavný.

Rozvíjanie metaforického titulku v texte svedčí o kohézii textu ako celku, čo je potvrdené konkrétnymi príkladmi. Výber obrazných prostriedkov a neštandardných publicistických prvkov je vhodným predpokladom nielen pre individuálnu kreativitu autora, ktorá robí konkrétny autorský príspevok jedinečným, ale aj pre individuálne kultúrou podmienené spoločenstvo, ktorého jazykový prejav je jedinečný.

Resumé

The aim of the article is to characterize and analyze metaphors of double actualization in publicistic style. We have analyzed language of Russian massmedia articles with emphasis on expressiveness of ethnocultural naming units. We opened new ways of article understanding through metaphors of the double actualization which may be organized by a lot of different ways. Their revelation leads to better article understanding and perception as a whole phenomenon. The main goal of the work is to acquire lexical material, reveal the importance of understanding necessity of metaphorical models and show how conceptual metaphors keep developing in texts. Support the importance of cohesion and coherence in determining their role.

Literatúra

- ČUDINOV, A. P. 2001. *Rossija v metaforičeskom zerkale: kognitivnoje issledovanije političeskoj metaforij (1991-2000)*. Jekaterinburg, 2001. 238 s.
- ČUDINOV, A. P. 2003. *Političeskaja lingvistika. Obščije problemy, metafora. Učebnoje. posobije*. Jekaterinburg, 2003.
- GALPERIN, I. R. 2008. *Tekst kak objekt lingvističeskogo issledovanija*. Izd. 6-e. Moskva: URSS Editorial, 2008.
- KRUPA, V. 1990. *Metafora na rozhraní vedeckých disciplín*. Bratislava: Tatran, 1990.
- KRUPA, V. 1997. Podobnosť ako základ metafory. In *Jazykový časopis*. 1997, roč. 48, č.2, s. 81-88.
- LAKOFF, DŽ., DŽONSON, M. 2007. *Metafory, ktorými my živjome*. Moskva: LKI, 2008. 252 s.
- ŽOL, K. K. 1984. *Mysl', slovo, metafora*. Problemy semantiki v filosofskom osveščeni. Kyjev: Naukova dumka, 1984.